

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Projecties

Over narcisten en moederskinderen

PETER VERSTRATEN

Toen psychoanalytica Regina van Gelderen in februari 2013 in *de Volkskrant* werd geïnterviewd stelde ze dat vooral films uit de jaren zestig en zeventig dankbare inzichten bieden, want toen was ›iedereen links en telde je niet mee als je niet in therapie was›. Om die inzichten scherper te krijgen, was Van Gelderen een van de initiatiefnemers van ›Projecties›. Onder deze gepaste titel organiseert de Nederlandse Psychoanalytische Vereniging — die onder wisselende namen sinds 1917 bestaat — filmavonden aan de hand van een thema. De eerste vond plaats onder de noemer ›de functie van het fantaseren› met een vertoning van Pedro Almodóvars *Hable con ella* in oktober 2003 in Het Ketelhuis. Twee jaar later sloot het toen nog maar recent in Utrecht geopende Louis Hartlooper Complex bij het initiatief aan in een editie waarin onder het kopje ›Kinderwereld› prachtige films als *Die Blechtrommel* (Volker Schlöndorff 1979), *Cria cuervos* (Carlos Saura 1976), *The cement garden* (Andrew Birkin, 1993) en *Bluebird* (Mijke de Jong 2004) werden besproken. Maar terwijl de psychoanalyse in zwaarder weer terecht kwam toen zij uit het zorgverzekeringspakket werd gehaald in 2010, mogen de avonden over psychoanalyse en film zich in een groeiende belangstelling verheugen, mede wellicht omdat beide theaters zijn aangesloten bij Cineville, waardoor voorstellingen voor pashouders gratis zijn. Of het nu een oude zwart-wit klassieker als *Wilde aardbeien* (Ingmar Bergman, 1957) of een recente documentaire als *A family affair* (Tom Fassaert 2015) betreft, ›Projec-

ties› is in de loop der jaren steeds vollere zalen gaan trekken. Sinds januari 2015 is ook Lux in Nijmegen aangehaakt, met de ›zussen›-film *The virgin suicides* (Sofia Coppola 1999) als eerste in het program. En andere theaters in den lande hebben inmiddels ook blijk gegeven van interesse. De formule is simpel: per seizoen van zes avonden wordt een thema vastgesteld: de dood; (on)verdraagzaamheid; narcisme; grenzen; generaties, om er een aantal te noemen. Een psychoanalyticus/a geeft een inleiding bij de aan het thema gekoppelde keuzefilm, al dan niet voorzien van een kijkerswaarschuwing vooraf: bij *A woman under the influence* van John Cassavetes ›voel je jezelf voortdurend opgejaagd›; *La pianiste* van Michael Haneke is een pijnlijke, maar ook ›betoverende ontluistering›; *The night porter* van Liliane Cavani roept ›heftige gevoelens› op vanwege zijn perverse karakter; van de film *Happiness* van Todd Solondz word je ›absoluut niet happy›. De inleidingen zijn toegesneden op een publiek van niet-ingewijden. Specifieke vaktermen worden uitgelegd en de toon is relatief lichtvoetig. Zo stelde Ans van Blokland bij haar voordracht: ›Ik hoop dat u twee dingen uit deze inleiding zult onthouden; meestal onthoud ik er maar één, maar ja, ieder mens heeft zo zijn illusies›. Het merendeel van de lezingen is als pdf na te lezen op de site <http://www.nvpa.nl/algemeen/filmavonden-projecties-ketelhuis-hartloopercomplex> en wie daar in gaat grasduinen, valt op dat de films geselecteerd lijken om een emotie van een onverwachte zijde te belichten. We neigen ertoe om empathie te tonen met mensen die een dierbare verloren hebben, maar tegelijk heerst in rouw een agressief moment, zo toont *Birth* van Jonathan Glazer. En *Trois couleurs: bleu* van Krzysztof Kieslowski laat

zien hoe rouwen niet draait om het koesteren van vervlogen momenten, maar ook kan gaan om het rigoureuus uit het leven bannen van herinneringen aan hen die ons ontvallen zijn. Minstens zo intrigerend is de opmerking naar aanleiding van *Cria cuervos* dat moedermelk behalve een zegen ook een vergiftigd geschenk is.

De toeschouwers in 'Projecties' worden geconfronteerd met hun eigen angsten, obsessies, verlangens en (in)tolerante houdingen, kortom met hun eigen manieren van projecteren. Bij de vertoning van *Crash* van Paul Haggis opperde Regina van Gelderen dat de film laat zien hoe angst voor het vreemde zowel productief als belemmerend fungeert. Angst kan als een signaal werken door je ervoor te behoeden wat al te naïef op iemand te vertrouwen. Maar nog wezenlijker in *Crash* is de angst voor het kennen van jezelf. Je wilt bij jezelf allerlei negatieve emoties, zoals jaloezie en bezitsdrang, ontkennen, omdat ze niet stroken met hoe je jezelf graag wilt zien: aardig, beheerst, genereus. Een ideale 'Projecties'-film wijst ons op de discrepantie tussen onze daadwerkelijke aard en ons zelfbeeld, en laat zien hoe het ontkenningsmechanisme in werking treedt. De inleiding dient dan om de kijker te prepareren voor een confrontatie, aan ons getoond via een droomscherm.

Toen wijlen Andries van Dantzig op drieëntachtigjarige leeftijd een inleiding bij de horrorklassieker *Carrie* van Brian de Palma hield, wilde hij aan zijn publiek het gevoel van wraakzucht schetsen. 'Ik wilde, en wil nog steeds, wraak nemen op iemand die mij gemeen heeft behandeld. Ik denk niet dat het gemeen bedoeld was, maar ik beleefde het wel zo. Ik kon wel beredeneren dat het voor die ander er heel anders uit gezien

moet hebben, misschien vond hij het wel jammer dat ik onder zijn daad moest lijden, maar dat interesseerde me niet, de wraakzucht redeneerde niet, maar vertelde mij dat die ander uitgeroeid moest worden, dood moest', vertelde Van Dantzig zijn gehoor toen. Het probleem met mensen, zo stelde hij, is dat ze geen autonome wezens zijn en in afhankelijkheid van elkaar opereren. Indien onze positie in de maatschappelijke hiërarchie onrechtmatig wordt aangetaast, voelen we ons gekrenkt. De reactie op krenking kan allerlei vormen aannemen, zoals schaamte en woede, maar wraak is het onprettige gevoel dat voortkomt uit een gevoel van onmacht om die oorspronkelijke hiërarchie te herstellen. Indien wraakzucht niet bekoeld wordt, kan het een extreem langdurige obsessie blijken. *Carrie* toont nu de voor eenieder wenselijke ontsnappingsroute. In De Palma's film moet het titelpersonage de meest vreselijke vernederingen ondergaan, en het tienermeisje kruipt in haar schulp. Maar door haar onvermoede telekinetische gaven gebeuren er dingen buiten haar bewuste wil om, waardoor zij die haar dwars zaten hun bekomst krijgen zonder dat zij zich daarvoor aansprakelijk hoeft te voelen.

In de loop der jaren hebben de bezoekers van 'Projecties' zich kunnen spiegelen aan allerhande wraakengelen en dromers, narcisten en moederskinderen, zelfmoordenaars en doodafleggers, om de eigen existentie in gezamenlijke filmsessies te bespreken. In een variatie op de telefoonstalker uit *Happiness* over wie Saskia Peters stelde: 'Ik ben opgewonden, dus ik besta!' is de ideale houding van de bezoekers van 'Projecties': Wij voelen ons uitgedaagd, dus wij bestaan.